

Сади
перемоги
Городні війська України

alineia

ЯК СТВОРИТИ ШКІЛЬНИЙ САД

навчально-методичний посібник

сади для перемоги сади для перемоги сади для перемоги сади для перемоги

Посібнику надано гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі» (рішення експертної комісії ІМЗО від 14.09.2023, протокол №6, №3.0531-2023)

Як створити шкільний сад – це навчально-методичний посібник створений для закладів освіти та органів місцевого самоврядування, зацікавлених у розвитку і промоції шкільного городництва. Посібник містить рекомендації щодо планування та організації шкільного саду разом із учнями, роз'яснення варіантів юридичного оформлення та функціонування шкільних садів різного формату, особливостей обліку і використання вирощених овочів, рекомендації щодо включення занять із садівництва у навчальний процес.

Навчально-методичний посібник «Як створити шкільний сад» підготовлено командою Ініціативи «Сади Перемоги», яка втілюється проєктом міжнародної технічної допомоги «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), що фінансується урядом Канади та впроваджується компанією Alinea International у складі експертів Ініціативи: Катерини Яковець, Сергія Яцковського, Олександра Гнітецького, Григорія Перерви та Павла Андрусика під керівництвом Тетяни Лебухорської.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Перші 10 кроків до створення шкільного саду	7
2. Юридичний аспект створення шкільного саду	17
3. Облік і використання вирощеної продукції	24
4. Шкільний сад у навчальному процесі	30
Додатки	36

ВСТУП

Ми віримо, що дітям важливо змалку розуміти довгий шлях від насінини до їжі у тарілці, усвідомлювати цінність наявних ресурсів і свідомо їх використовувати. А ще видається захопливим смакувати овочами та фруктами, вирощеними власноруч, надихати і навчати своїх батьків, друзів і навіть так допомагати своїй країні у складний час.

До того ж шкільне городництво і садівництво – важливий крок для підвищення рівня продовольчої безпеки шкіл шляхом часткового забезпечення власних потреб закладу у свіжій продукції та зменшення витрат з місцевих бюджетів на придбання продуктів харчування в умовах зростання цін на останні. Власноруч вирощена їжа, окрім емоційної та навчальної цінності, дозволить урізноманітнити раціон школярів та продовжуватиме низку позитивних змін у системі харчування, що відбуваються впродовж крайніх кількох років.

Шкільний сад (город) – це простір (просто неба чи у приміщенні) для живого навчання і вирощування овочів, фруктів та зелені; простір, завдяки якому діти отримують знання та практичні навички з городництва та садівництва, спостерігають і досліджують природні процеси, дізнаються більше про свідоме споживання та здорове харчування.

Влаштування шкільних садів можливе у дуже різних масштабах і форматах: чи то мінісад на підвіконні класу з мікрозеленню, стенд із прямими травами, кілька високих овочевих грядок поруч з квітковими клумбами

на пришкільній ділянці, фруктовий сад з плодовими деревами та ягідними кущами, чи то відкритий клас просто неба з грядками для вирощування, чи то шкільна теплиця або ж навіть повноцінна навчально-дослідна земельна ділянка для вирощування і дослідницьких експериментів у межах природничих занять. Окрім того, шкільні сади можуть мати і додаткові функції – наприклад, включати зони відпочинку, навчання просто неба, зони активних творчих ігор.

У будь-якому випадку, створення маленького чи великого шкільного саду стане важливим кроком для плекання у дітей любові та цікавості до природи та землі, формування вмінь і знань для вирощування власної їжі, а для когось, можливо, і першим знайомством із майбутньою справою життя.

Учні школи #5 Печерського району м.Киева навчаються на відкритих грядках у подвір'ї школи

Учні ліцею #24 м.Житомира у шкільній теплиці

У цьому посібнику ви знайдете основну інформацію та поради для створення свого шкільного саду.

Розділ 1. Перші 10 кроків до створення шкільного саду містить рекомендації щодо планування та організації шкільного саду разом із учнями.

У розділі 2. Юридичний аспект створення шкільного саду детально роз'яснюються варіанти юридичного оформлення та функціонування шкільних садів різного формату (експериментальний проєкт, шкільний сад на території школи, окрема ділянка для дослідних і навчальних цілей).

Розділ 3. Облік і використання вирощеної продукції містить вичерпну інформацію щодо особливостей бухгалтерського обліку вирощених овочів та механізмів їх використання для харчування учнів чи передачі іншим комунальним установам.

Розділ 4. Шкільний сад у навчальному процесі пропонує варіанти включення занять із садівництва та на дотичні теми у навчальний процес (інваріантну чи варіативну складові навчального плану, позакласні активності), а також містить корисні ресурси для планування уроків.

Сподіваємось, що цей навчально-методичний посібник стане помічником та джерелом ідей для створення шкільного саду! Хочемо радіти вашим результатам та надихати вашими історіями інших, тож обов'язково діліться процесом та результатами у соцмережах із хештегом **#шкільніСадиПеремоги**

Навчально-методичний посібник «Як створити шкільний сад» підготовлено командою Ініціативи «Сади Перемоги», яка втілюється проєктом міжнародної технічної допомоги «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), що фінансується урядом Канади та впроваджується компанією Alinea International у складі експертів Ініціативи: Катерини Яковець, Сергія Яцковського, Олександра Гнітецького, Григорія Перерви та Павла Андрусика під керівництвом Тетяни Лебухорської.

1 Перші 10 кроків до створення шкільного саду

* цей розділ буде найбільш корисним
для вчителів та адміністрації закладу

1. Обговоріть ідею та сформууйте ініціативну групу шкільного саду

Поділіться з колегами та учнями ідеєю створення такого простору у вашій школі, проведіть мозковий штурм щодо наповнення і функцій саду. Можете скористатися презентацією із поясненнями про шкільні сади та прикладами конкретних рішень для більш жвавої дискусії та визначення формату, який хотілось би втілити вам.

- ! Залучайте дітей від самого початку планування саду, щоб вони мали простір для реалізації своїх ідей та у майбутньому
- відчували сад «своїм місцем» та з радістю про нього піклувались.

2. Визначте завдання вашого саду

Оберіть ключові завдання з перерахованих або ж спільно з ініціативною групою сформууйте власні.

Хочемо створити шкільний сад, щоб:

- цікаво і корисно проводити час на свіжому повітрі;
- спостерігати за ростом і розвитком рослин;
- працювати в команді, втілювати свої ідеї;
- навчатись більш свідомо споживати;
- харчуватися власноруч вирощеними овочами і фруктами;
- зробити пришкільний простір більш зеленим та інтерактивним;
- оптимізувати витрати місцевого бюджету на придбання свіжих овочів для шкільних їдалень;
- навчатись органічному городництву/садівництву;
- проводити дослідницькі заняття у межах навчальних програм;
- спостерігати за природними циклами;
- формувати навички здорового харчування;
- навчатись екологічній відповідальності;
- проводити уроки на відкритому повітрі;
- забезпечити дітей органічними продуктами харчування, які вони можуть виростити власноруч;

3. Оберіть одну або кілька вікових категорій учнів для вашого саду та визначте можливі види залучення для кожної

1-4 класи: _____
5-6 класи: _____
7-9 класи: _____
10-11 класи: _____

Рекомендації про формати інтеграції шкільного саду в навчальний процес у різних класах шукайте у останньому розділі.

4. Оберіть і проаналізуйте територію для саду

Огляньте доступні для обраного формату саду пришкільні території, узгодьте з керівництвом закладу можливість їх використання для визначених цілей (юридичний аспект влаштування таких садів детально розглянуто у другому розділі цього посібника).

Під час вибору території враховуйте ключові критерії:

освітленість
території (мінімум
5 год прямого
сонячного світла);

доступ до
відкритого
грунту;

наближеність
до основних
зон активності
на шкільній
території;

наближеність
до джерела
води;

віддаленість від джерел забруднення
(активної дороги, майданчика для
сміттєвих баків, котельні тощо).

Роздрукуйте та заповніть [опитувальник](#) (додаток 1) для аналізу території та створіть схематичне зображення на листі-міліметровці у обраному вами масштабі.

Разом з ініціативною групою учнів зробіть необхідні заміри, позначте основні габарити території, наявні зелені насадження, стежки, входи/виходи зі школи чи території поруч, найбільш затінені та освітлені ділянки, напрям ухилу землі, нерівності поверхні, інші об'єкти на території (конструкції, огорожі, інженерні споруди тощо), що можуть вплинути на планування саду. На цьому етапі виділіть час для якісного спостереження за обраною територією та зафіксуйте всю важливу інформацію.

* Якщо ви ще не готові або не маєте можливості влаштувати шкільний сад під відкритим небом, а хочете поекспериментувати спершу в класі чи спільному просторі школи, спробуйте розпочати з вирощування мікрозелені у класі або влаштування салатної/чайної грядки на підвіконні.

Для такого вирощування оберіть підвіконня чи інші горизонтальні поверхні з природним освітленням не менше 5 годин на день (можливе також встановлення спеціальних фітоламп, якщо природного освітлення не буде достатньо для обраних рослин), оберіть горщики чи тимчасові контейнери (для мікрозелені) відповідно до потреб окремих рослин.

Для влаштування салатної грядки на підвіконні

можна обрати зелену цибулю, петрушку, кріп, руколу, шпинат, базилік, різні види листового салату чи навіть їстівні квіти настурції чи віоли. Так ви зможете досить швидко збирати перші врожаї та спільно вигадувати та готувати корисні перекуси у класі або ж ділитися врожаєм з іншими.

Для чайно-пряної грядки

спробуйте виростити з насіння або висадіть молоді кущі чебрецю, шавлії, м'яти, меліси, ромашки, календули, лаванди, материнки, розмарину. Заварювання чаю зі свіжого листя рослин або ж заготівля маленьких чайних зборів чи наборів спецій точно стане цікавим і пізнавальним досвідом для дітей.

Вирощування мікрозелені

Для швидкого результату і можливості смакувати врожаєм уже за 1-2 тижні можна зайнятися вирощуванням мікрозелені – молодих паростків овочевих рослин і трав, що використовуються для приготування салатів чи як додатки до основних страв. Детальніше про це читайте у нашій [інструкції з вирощування мікрозелені](#) на підвіконні.

Шкільна команда готується до висадки фруктового саду у ліцеї #4 м. Житомира

5. Оберіть формат шкільного саду та розплануйте територію

На основі схеми ділянки виділіть кружечками ключові зони саду (наприклад, вхідна зона, грядки, фруктовий сад, технічна/інвентарна зона, зона відкритого класу, зона відпочинку) та позначте основні доріжки, що їх сполучатимуть. На цьому етапі спробуйте створити кілька варіантів та проаналізувати, який з них найбільше відповідає особливостям ділянки та буде зручним у користуванні. Визначення розташування і розміру окремих зон та пріоритезація зв'язків між ними стане основою для подальшого розміщення об'єктів та трасування стежок і меж.

Наступним кроком деталізуйте визначені зони та розмістіть на схемі окремі об'єкти у масштабі.

Оберіть основні елементи шкільного саду, вказіть їхні орієнтовні габарити та кількість*:

- високі овочеві грядки;
- відкриті овочеві грядки;
- шкільна теплиця;
- місце зберігання інвентарю;
- емність для збору дощової води;
- фруктовий сад з плодовими деревами і кущами;
- теплі грядки;
- експериментально-дослідна ділянка;
- компостер;

ваші
ідеї

А також додаткові елементи для шкільного саду:

вертикальні конструкції
для в'юнких рослин;

зелені огорожі та
розділювачі зон;

відкритий клас
просто неба;

сидіння;

пікнікові столи;

інформаційні стенди;

ігрові елементи;

* Детальні інструкції з виготовлення частини з перерахованих вище елементів шкільного саду та переліки необхідних матеріалів ви знайдете у [збірнику DIY-рішень](#) від PLATO.

6. Визначте, що саме будете вирощувати, та створіть схему посадки

Обміркуйте ініціативною групою, що б вам хотілося вирощувати та як плануєте використовувати урожай?

- Урожай у малих обсягах лише для споживання у межах занять, позакласних подій – обирайте те, що видається найбільш цікавим для спостереження чи експериментів.

Пряні грядки у школі №5 Печерського району м.Києва

Культурами для перших спроб вирощування у невеликих масштабах можуть бути:

- салатна зелень (салат, рукола, шпинат, петрушка, кріп), зелена цибуля;
- пряні трави (базилік, чебрець, орегано, м'ята, меліса, розмарин).

Овочеві грядки у одній із шкіл м.Кам'янець-Подільський

- Урожай, спрямований на конкретні потреби: для приготування обідів у шкільній їдальні, для допомоги тим, хто потребує, – обирайте ті овочі/фрукти/зелень, у яких є потреба.

Культурами для вирощування можуть бути:

- борщовий набір (червоний буряк, цибуля, морква, капуста, картопля);
- зелена цибуля, кріп, петрушка, зелений горошок;
- різні види капуст;
- помідори, перець, баклажани;
- кабачки, гарбузи, кавуни, дині, огірки.

Намагайтесь обирати рослини, що притаманні вашій місцевості, не надто вибагливі у догляді та які цвітуть, ростуть і плодоносять у період навчання дітей. Погляньте на відповіді з кроку 4 із аналізом території, щоб дізнатися про освітленість, обмежуючі фактори ділянки та підберіть рослини з відповідними вимогами.

На базовій схемі всього саду позначте основні розміри та типи грядок і «посадіть» овочі на території. За потреби змінюйте розташування та параметри грядок.

- * На сайті «Садів Перемоги» у вкладці [Як вирощувати окремі культури](#) ви знайдете детальні інструкції з вирощування двадцяти городніх культур, необхідних для збалансованого харчування: починаючи від традиційних картоплі чи буряка – до салату чи навіть нуту. Для кожної культури є детальний опис щодо вибору насіння або розсади, вимог до землі та часу посіву, догляду та особливостей, збору урожаю.

Ця інформація також допоможе вам скласти календар посіву та догляду за обраними рослинами.

- * Якщо планується висадка у ґрунт, а не влаштування високих грядок із ввезенням готової суміші, доцільним буде визначити кислотність ґрунту та врахувати параметри ділянки при розмітці грядок – для цього скористайтесь [практичними рекомендаціями](#).
- * При плануванні схем висадки рекомендуємо скористатися також [порадами щодо сумісності рослин](#).

7. Порахуйте необхідні матеріали

Для підрахунку необхідних матеріалів можете скористатися [шаблоном кошторису](#) (додаток 2) шкільного саду.

Спільно проаналізуйте, які ресурси уже є в наявності, а які необхідно знайти. Деякі елементи шкільного саду (наприклад, високі грядки, теплі грядки, компостери, ємності для збору дощової води, прості садові меблі) можливо виготовити колективно спільно з вчителями, батьками та учнями, використовуючи повторно наявні матеріали.

Зрозумілі інструкції з виготовлення шукайте у [збірнику DIY-рішень](#) від PLATO.

8. Знайдіть ресурси та партнерів

Сформувавши детальний перелік необхідних матеріалів, можна розпочинати пошуки ресурсів.

Можливі джерела забезпечення ресурсів для шкільного саду:

партнерства з локальними виробниками чи підприємцями;

грантові мікропроекти освітнього, екологічного та соціального спрямування;

місцевий бюджет (особливо, якщо у вашій громаді ухвалено цільову місцеву програму підтримки самозабезпечення харчовими продуктами);

шкільний бюджет (кошти зі спецрахунку закладу – за рішенням піклувальної або педагогічної ради);

публічний спільнокошт для збору коштів / окремих матеріалів.

9. Організуйте спільну майстерню і першу висадку в саду

Залежно від рішень та елементів, які ви обрали для свого шкільного саду, сплануйте процес їх встановлення/виготовлення із залученням фахівців та організацією спільних майстерень з учнями (до прикладу, в межах уроків із трудового навчання, технологій або ж як загальношкільну толоку із запрошенням усіх охочих). Заздалегідь підготуйте територію та матеріали для безпечної роботи. Підготуйте насіння/розсаду/саджанці для першої висадки у новоствореному шкільному саду.

Спільна робота над створенням саду стане не лише цікавою пригодою для дітей, а й цінним командним досвідом спільнотворення і персональної відповідальності за зміни у школі.

Майбутній шкільний фруктовий сад у ліцеї #4 м. Житомира

10. Відсвяткуйте новий старт і плануйте наступні кроки з догляду за садом

Після вдалого старту все лише починається.

Дотримуйтесь підготовленого під час попередніх етапів календаря догляду за рослинами та адаптуйте його до змін, котрі відбуваються. Визначте зони відповідальності кожної вікової категорії учнів-доглядачів саду (розробіть графіки поливу та догляду для окремих класів чи членів ініціативної групи), щоб уже зовсім скоро смакувати першими врожаями.

Інтегруйте заняття в саду у навчальний процес та позашкільну активність учнів (детальніше про це – у наступному розділі).

Юридичний аспект створення шкільного саду

* цей розділ буде найбільш корисним для адміністрації закладу,
місцевих органів з управління закладами освіти

Важливо не забувати і про юридичний аспект влаштування шкільних садів та городів для вирощування овочевої продукції та розуміти, які існують вимоги чинного законодавства щодо використання такої продукції.

У цьому розділі розглянемо три варіанти юридичного оформлення шкільного саду:

Варіант 1 (максимальний): відведення додаткової земельної ділянки для дослідних і навчальних цілей (нова ділянка з цільовим призначенням 01.09. Для дослідних і навчальних цілей);

Варіант 2 (середній): здійснення навчально-дослідної діяльності на території школи (у межах наявної ділянки з цільовим призначенням 03.02. Для будівництва та обслуговування будівель закладів освіти);

Варіант 3 (мінімальний): втілення експериментального проекту з городництва/садівництва у школі.

Варіант 1 (максимальний): відведення додаткової земельної ділянки для дослідних та навчальних цілей

(нова ділянка з цільовим призначенням 01.09. Для дослідних і навчальних цілей) доцільний у таких випадках:

для створення комплексного навчально-дослідницького простору для проведення досліджень та навчальних активностей для учнів;

для часткового забезпечення потреб у свіжих овочах та зелені закладів освіти, які самостійно готують страви для учнів (детальніше про облік та використання такої продукції – у [наступному розділі](#));

за наявності додаткового земельного ресурсу в комунальній власності громади (наприклад, землі запасу чи землі с/г призначення), який може бути виділено для навчально-дослідних цілей та передано у користування закладу освіти.

Згідно з [Положенням про учнівські навчально-дослідні земельні ділянки](#) (затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 68 від 30.01.2015), заклад освіти може мати додаткову земельну ділянку, відведену під багаторічні насадження, або площу для вирощування сільськогосподарських культур.

Відведення такої ділянки можливе за рішенням сесії сільської/селищної/міської ради про виділення і передачу земельної ділянки у постійне користування визначеному закладу освіти, що передбачено [пунктом ґ статті 92](#) Земельного кодексу України.

Зазвичай постійні користувачі земельних ділянок сплачують земельний податок за ділянки, що перебувають у них в користуванні, але у випадку зі школою податок сплачувати не доведеться. Адже згідно з [пунктом 282.1.4.](#) Податкового кодексу України, дошкільні та загальноосвітні заклади освіти незалежно від форми власності та джерел фінансування, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, не є платниками земельного податку за умови використання земельних ділянок за цільовим призначенням.

Покроківка для відведення додаткової земельної ділянки:

- 1 аудит доступних земельних ресурсів та вибір оптимальної ділянки разом із профільними департаментами органу місцевого самоврядування. Можливі варіанти: несформовані території в межах громади, сформовані земельні ділянки запасу чи резерву;
- 2 підготовка клопотання щодо надання земельної ділянки ЗЗСО;
- 3 рішення сесії сільської/селищної/міської ради про надання дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки / зміни цільового призначення (01.09 Для навчальних і дослідних цілей);
- 4 виготовлення проєкту відведення земельної ділянки / зміни цільового призначення ділянки розробником документації із землеустрою;
- 5 реєстрація земельної ділянки в Державному земельному кадастрі ДЗК (у разі формування ділянки);
- 6 затвердження проєкту відведення земельної ділянки / зміни цільового призначення земельної ділянки та передачу в постійне користування школі рішенням сесії сільської/селищної/міської ради;
- 7 реєстрація речових прав щодо земельної ділянки в Державному реєстрі речових прав ЗЗСО.

Окрім того, важливо заздалегідь передбачити кошти у місцевому бюджеті на обробіток та обслуговування такої ділянки (наприклад, для оренди техніки, закупівлі посадкового матеріалу та засобів захисту рослин), а також внести необхідні зміни до штатного розпису закладу освіти.

Варіант 2 (середній): здійснення навчально-дослідної діяльності на території школи (у межах наявної ділянки з цільовим призначенням 03.02. Для будівництва та обслуговування будівель закладів освіти):

для створення доступного навчально-дослідницького простору на території школи;

для врегулювання роботи на визначеній території пришкольної ділянки та призначення відповідальних осіб;

за наявності вільної та відповідної потребам території на пришкольній ділянці.

Навчально-дослідні земельні ділянки (НДЗД) створюються у загальноосвітньому чи позашкільному закладі освіти з метою проведення лабораторних і практичних занять з природознавства, біології, трудового навчання, технологій, навчальних практик, науково-дослідницької та природоохоронної діяльності учнів загальноосвітніх закладів освіти, учнів, вихованців позашкільних закладів освіти.

Основні вимоги до таких ділянок визначено у Положенні про учнівські навчально-дослідні земельні ділянки (далі по тексті – Положення) та включають наступне:

- площа НДЗД разом з використовуваними технічними приміщеннями має становити від 5 до 25 тис кв. м залежно від типу закладу освіти – (детальніше – у додатку 1 до Положення);
- НДЗД може складатися з кількох тематичних відділів, серед яких:
  - плодово-ягідний:** плодовий сад, ягідник, виноградник та плодово-ягідний розсадник, де вирощують та розмножують кращі районовані й місцеві сорти плодкових і ягідних культур, проводиться дослідницька робота з ними;
  - закритий ґрунт** (теплиці, парники тощо) використовується для проведення практичних занять, дослідницької роботи, вирощування овочевих і квітково-декоративних культур, розсади, розмноження плодово-ягідних і деревних рослин;
  - відділ овочевих культур:** вирощування сортів і гібридів основних сільськогосподарських культур певної природно-кліматичної зони та проведення дослідницької роботи. Сівозміни запроваджуються з урахуванням навчальних програм із природознавства, біології, трудового навчання, технологій та програм профільних творчих учнівських об'єднань;
  - інші відділи** (рекомендації щодо інших відділів шукайте у Положенні);
- наявність підсобних приміщень для зберігання с/г обладнання, інвентарю, аптечки;
- влаштування живоплоту із декоративних кущів, витких рослин (або іншої огорожі) навколо ділянки.

Покроківка для здійснення навчальної та дослідної діяльності з вирощуванням на території школи:

- 1 ухвалення педагогічною радою (із залученням учнівського і батьківського врядування) рішення щодо впровадження в освітній процес інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами. У рішенні зафіксувати намір школи створити шкільний сад/город та здійснювати навчальну і дослідну діяльність на території школи;

- 2 **призначення завідувача НДЗД** – головного організатора і координатора роботи на ділянці
(робота завідувача ділянки може оплачуватись додатково згідно із Законом «Про освіту» та за умови своєчасного внесення у тарифікаційний список педагогічних працівників – перед початком навчального року або ж під час перегляду і коригування документа);
- 3 **розроблення плану роботи на ділянці** – готується завідувачем ділянки / ініціативною групою вчителів та затверджується директором школи;
- 4 **закріплення вчителів, класних керівників, вихователів груп подовженого дня за відділами ділянки, встановлення графіків їхньої роботи в період навчальної практики та навчальних екскурсій;**
- 5 **зазначення наявності НДЗД, площі ділянки, устаткування саду/городу (за наявності) у звіті ЗНЗ-1 у розділі про матеріально-технічне забезпечення.**

Хоча запропоновані вище варіанти з навчальною діяльністю на території школи чи відведенням нової земельної ділянки можуть здатися складними, насправді з узгодженими діями у колективі та баченням цінності такого рішення для школи – усе можливо і простіше, ніж здається!

Та все ж, якщо ви вперше експериментуєте з темою вирощування овочів на шкільній території чи навіть у класі, а обсяги врожаїв поки будуть надто маленькими для використання у шкільній їдальні, можна рухатись і альтернативним шляхом, а створення навчально-дослідної ділянки запланувати наступним кроком.

Варіант 3 (мінімальний): експериментальний проєкт на тему шкільного городництва підійде:

для пілотування/тестування підходу у невеликих масштабах;

в умовах обмеженого земельного ресурсу на пришкільній території;

у випадку влаштування мінісадів у класі чи загальному шкільному просторі у приміщенні.

Земельні ділянки закладів освіти (шкіл, садочків, позашкілля) мають цільове призначення 03.02 Для будівництва та обслуговування будівель закладів освіти. Таке цільове призначення не забороняє впроваджувати точкові рішення з вирощуванням чи додаткові елементи благоустрою (наприклад, встановлювати високі грядки поруч з квітковими клумбами, висаджувати окремі групи плодкових дерев, влаштовувати експериментальні грядки). Нові елементи благоустрою на шкільній території мають відповідати санітарним нормам для закладів освіти, бути розміщеними поза зоною протипожежних проїздів, не перешкоджати вільному доступу до входів чи інженерних об'єктів.

Покроківка для впровадження експериментального проєкту на тему шкільного городництва:

- 1** ухвалення педагогічною радою (із залученням учнівського і батьківського врядування) рішення щодо впровадження в освітній процес інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами, у якому зазначити намір школи створити експериментальний шкільний сад/город та взяти участь у всеукраїнській ініціативі;
- 2** закріплення вчителів / класних керівників / вихователів груп поодовженого дня, відповідальних за реалізацію проєкту планування активностей і навчального процесу в межах проєкту;
- 3** використання мініврожаїв проєкту на заняттях та під час позакласних активностей.

Облік і використання вирощеної продукції*

* цей розділ буде найбільш корисним для адміністрації та фахівців бухгалтерії закладу або органу управління освітою

Спільна праця над створенням саду, посівом та ретельним доглядом за рослинами врешті принесе результати – менші чи більші овочеві та фруктові врожаї. У цьому розділі ви дізнаєтесь, як правильно обліковувати та використовувати вирощені продукти для потреб вашої школи.

Насамперед варто знати, що продукція, вирощена на навчально-дослідній земельній ділянці, належить до сільськогосподарської продукції, що визначає специфіку її обліку.

Сільськогосподарська продукція – актив, одержаний у результаті відокремлення від біологічного активу, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання (абз. 11 п. 4 розд. I НС 136 «Біологічні активи»). Сільськогосподарську продукцію отримують у результаті сільськогосподарської діяльності, під якою розуміють процес управління біологічними перетвореннями з метою отримати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи (абз. 10 п. 4 розд. I НС 136 «Біологічні активи»).

Облік отримання врожаю

Як і будь-яку господарську операцію, надходження та витрачання сільськогосподарської продукції слід здійснювати відповідно до положень ст 13. п. 4 Бюджетного Кодексу України (далі за текстом – БКУ), у якій розкривається питання про власні надходження бюджетних установ. Однією зі статей надходжень бюджетних установ є надходження від додаткової (господарської) діяльності. Проте такі надходження спрямовуються виключно на витрати, пов'язані з такою господарською діяльністю. Тобто якщо заклад освіти організовує городництво як додаткову діяльність, то доходи від такої діяльності повинні витратитись на пальне, інвентар, насіння тощо.

Ми звикли вимірювати зібраний врожай свіжих овочів у кілограмах або навіть у тоннах, якщо вдалося втілити найамбітніші плани. Та облік, як відомо, ведеться не лише в натуральній формі, але й у грошових одиницях, відтак, нам потрібно оцінити вартість зібраного врожаю. Вартість вирощеної продукції оцінюється за справедливою вартістю, яка ґрунтується на цінах активного ринку. Справедливу вартість визначає комісія, створена в закладі ЗЗСО наказом директора (у випадку фінансової автономії ЗЗСО) або начальника ОУО (у випадку ведення бухгалтерського обліку через централізовану бухгалтерію).

Для подальшого обліку зібраного врожаю слід визначити матеріально-відповідальну особу (МВО). Визначення МВО здійснюється відповідно до статутних документів закладу освіти та особливостей ведення бухгалтерського обліку в ЗЗСО. З такою особою обов'язково укладається письмовий договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність. У подальшому саме матеріально відповідальна особа (МВО) здійснює приймання, зберігання та відпуск запасів.

Покроківка для впровадження експериментального проєкту на тему шкільного городництва:

- 1 складання акту обліку врожаю із зазначенням культур та обсягів (за підписом МВО освітнього закладу та із затвердженням директором закладу – якщо збір урожаю в бюджетній установі є систематичною господарською операцією, то зібраний урожай можна обліковувати в Щоденнику надходження сільськогосподарської продукції., записи в який здійснюються МВО щодня, а також вносяться відповідні зміни та зауваження у випадку виявлення неякісної продукції (ця опція не є обов'язковою для впровадження);
- 2 відображення у реєстрах обліку. Ведення реєстрів рекомендується доручити МВО, а щодо форм – тут також варто скористатись рекомендаціями наказу № 431, зокрема можна використовувати:
  - реєстр первинних документів з надходження та вибуття запасів (п. 6 Порядку, затвердженого наказом № 431);

- матеріальний звіт (п. 7 Порядку). Це реєстр для збору інформації про залишок запасів у місцях зберігання на початок і кінець місяця, про їх надходження та витрачання в кількісному вимірі на підставі первинних документів про наявність і рух запасів;
- опис карток з обліку запасів (п. 8 Порядку). Форма такого реєстру раніше була затверджена наказом ДКУ від 18.12.2000 р. № 130, який втратив чинність 02.02.2021 р. За бажанням можна адаптувати стару форму;

3 внесення зміни до кошторису в частині спеціального фонду за власними надходженнями. Для цього слід подати розпоряднику вищого рівня копії довідок про зміни до кошторису за власними надходженнями. Ці довідки обов'язково мають бути завірені відповідним органом Держказначейської служби. Цього вимагає п. 49 Порядку № 228.

Використання вирощеного врожаю

Згідно з Положенням, вирощена на навчально-дослідній земельній ділянці продукція може бути використана для потреб загальноосвітнього або позашкільного закладу освіти та інших закладів територіальної громади.

Покроківка з використання продукції для забезпечення власних потреб закладу освіти (для закладів, які самостійно займаються приготуванням обідів):

- 1** отримання висновку про безпечність продукції для вживання дітьми / довідки про відсутність нітратів і нітритів у вирощеній продукції. Для цього можна подати запит на проведення дослідження зразків вирощеної продукції у будь-якій акредитованій лабораторії (приватній чи державній) або у відповідний відділ Держпродспоживслужби на місцевому рівні;
- 2** наказ про безкоштовну передачу вирощеної продукції на харчування учнів, акт прийому-передачі овочевої/ плодово-ягідної продукції на безоплатній основі на шкільну їдальню (якщо харчування організовано на базі школи);
- 3** використання свіжої продукції для приготування шкільних обідів відповідно до затверджених технологічних карт та відповідно до нових норм харчування у закладах освіти, затверджених постановою КМУ №305;
- 4** перерахунок вартості обіду.

У випадку, якщо ухвалено рішення передати залишки сільськогосподарської продукції іншій бюджетній установі (поза межами органу управління освітою, наприклад, в УПСЗН) маємо врахувати наступне.

Згідно з законодавством, рішення щодо передачі ТМЦ (залишків вирощеної продукції) від однієї комунальної організації (школа чи орган управління освітою) іншій комунальній установі чи організації ухвалює місцева рада.

На практиці це означає, що продукція, вирощена на шкільних ділянках, може бути передана, наприклад, медичним закладам або закладам соціальної сфери. Чи направлена до матеріального резерву громади (за умови дотримання відповідних вимог чинного законодавства України).

З точки зору бухгалтерського та аналітичного обліку такі операції відбуваються з використанням субрахунку 8511 «Витрати за необмінними операціями». За ним ведеться облік видатків, пов'язаних з передачею активів суб'єктам господарювання, фізичним особам та іншим суб'єктам державного сектору для виконання цільових заходів. За дебетом цього субрахунку відображають суми визнаних витрат за необмінними операціями, а за кредитом – суми коштів, які надійшли на відновлення витрат та їх списання у порядку закриття на фінансовий результат виконання кошторису.

Для обліку сільськогосподарської продукції бюджетні установи використовують субрахунок 1811 «Готова продукція». Відповідно до Порядку № 1219, на цьому субрахунку обліковують продукцію, одержану від власного виробництва, яка призначена для продажу та споживання (видачі й продажу працівникам, передання, наприклад, у дошкільні заклади освіти, їдальні тощо). План рахунків № 1203 не передбачає окремого ведення обліку продукції рослинництва, однак, якщо це необхідно бюджетній установі, можна самостійно запровадити аналітичні рахунки для такого обліку.

Зібраний врожай оприбутковується за справедливою вартістю з одночасним відображенням доходу (витрати) від первісного визнання (оскільки рідко коли справедлива вартість буде дорівнювати витратам на виробництво продукції).

Такі доходи (витрати) визначають як різницю між вартістю сільськогосподарської продукції, оціненої за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу та витрати, пов'язані з біологічними перетвореннями, що були здійснені для отримання сільськогосподарської продукції.

Відображають такі доходи на субрахунку 7411 «Інші доходи за обмінними операціями», а витрати – на субрахунку 8411 «Інші витрати за обмінними операціями».

Під час споживання продукції рослинництва і в їдальні установи слід буде скласти кореспонденцію рахунків Дт 8113 – Кт 1811.

Операція	Дебет	Кредит	Сума
Оприбуткування врожаю	1811	7411	Справедлива вартість
Використання врожаю для приготування обідів	8113	1811	Справедлива вартість
Передача іншим підрозділам	2711	1811	Справедлива вартість

У бухгалтерії запаси обліковують у кількісному і сумарному вимірах за одиницями обліку запасів та в розрізі МВО у оборотних відомостях. При цьому дані про первісну вартість запасів заносять до оборотних відомостей окремо за кожним субрахунком. За підсумками звітного місяця в оборотних відомостях підраховують обороти і виводять залишки запасів на початок наступного місяця. Окрім того, бухгалтерська служба має забезпечити ведення аналітичного обліку запасів у розрізі джерел їх надходження.

І насамкінець, у випадку, якщо ваша школа фінансово автономна чи школа, в якій бухоблік здійснюється через централізовану бухгалтерію¹, буде займатись рослинництвом, не забудьте внести зміни до наказу «Про облікову політику в установі», а саме – у наказі необхідно розкрити таку інформацію:

- форми первинних документів, розроблені самостійно установою для оформлення руху запасів;
- правила документообігу та технологію обробки облікової інформації, порядок контролю за рухом запасів і відповідальність посадових осіб;
- одиницю аналітичного обліку запасів;
- порядок аналітичного обліку запасів;
- порядок обліку ТЗВ, застосування окремого субрахунку обліку ТЗВ;
- порядок визначення чистої вартості реалізації запасів;
- метод оцінки вибуття запасів.

¹ Нагадаємо, що за рішенням директора закладу, бухгалтерський облік вирощеної власними силами сільськогосподарської продукції в закладі освіти може здійснюватися закладом освіти самостійно або через централізовану бухгалтерію органу управління освітою (чи іншої відповідної структурної одиниці місцевої ради, якій підпорядковується заклад освіти).

Шкільний сад у навчальному процесі

* цей розділ буде найбільш корисним для вчителів та адміністрації закладу

Учні школи #5 м.Київ на уроках технологій та біології гоують калинову мармеляду та вирощують мікрозелень

Шкільний сад може стати додатковим простором живого навчання для дітей різного віку, експериментальною локацією для проведення занять на різні теми.

Серед тематичних фокусів для практичних і теоретичних уроків на базі шкільного саду можуть бути:

- органічне городництво;
- ботаніка;
- здорове харчування;
- свідоме споживання;
- екологічна освіта;
- поводження з харчовими відходами;
- творчі заняття для дітей різного віку;
- інше.

Хочемо поділитися з вами кількома можливими сценаріями включення саду в навчальний процес. Залежно від формату вашого шкільного саду, сфери інтересів дітей та вчителів, ви зможете обирати чи комбінувати, щоб віднайти оптимальний для вас варіант.

Дослідження різних видів рослин у шкільному саду

Приготування салатів із власновирощеної зелені

Варіанти інтеграції занять у шкільному саду в навчальний процес

Для початкових класів:

- **у межах інваріантної складової навчального плану:**
окремі уроки на обрані теми у межах предметів природничої, технологічної, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей НУШ;
- **заняття для групи подовженого дня:**
активності на свіжому повітрі із пророщуванням, спостереженням і простим доглядом за рослинами.

Для середніх та старших класів:

- **у межах інваріантної складової навчального плану:**
окремі уроки на обрані теми у межах навчальної програми з біології, основ здоров'я; предметів природничої, технологічної, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей НУШ.

У такому випадку вчитель може самостійно адаптувати релевантні теми у навчальній програмі свого предмета для створення низки уроків із активностями чи експериментами у саду;

- **у межах варіативної складової навчального плану:**
  - гурток для зацікавлених у темі дітей із різних класів, із заняттями 4 академічні години на тиждень. У такому випадку вчитель може скористатися рекомендованими МОНом програмами для позашкільля або ж розробити авторську програму гуртка/курсу за вибором та подати її на розгляд педагогічної ради школи;
  - факультатив основного предмета для обраного класу із заняттями від 0,5 академічної години на тиждень. Факультативи призначені для доповнення, поглиблення змісту окремих розділів предметів природничої, технологічної, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей. Тематика і зміст таких факультативів і курсів можуть розроблятися вчителями і використовуватися в освітньому процесі після погодження в установленому порядку;
- **як позакласні активності:**
від самоорганізованої ініціативи з вирощування мікрозелені до влаштування загальношкільних ярмарків, тематичних майстерень, реалізації невеликих командних проєктів від учнівських команд.

Ось кілька прикладів таких заходів:

- шкільний банк насіння;
  - загальношкільний флешмоб «Компостуй»;
  - свято врожаю;
  - дні городництва у школі;
  - моя улюблена домашня страва;
  - тематичні сезонні ярмарки;
- шкільна акція «Посади плодове дерево як подарунок школі» серед випускників/батьків;
  - загальношкільний флешмоб «Вирости на підвіконні»;
  - відкрита шкільна кухня;
  - соціальні проекти про здорове харчування;
  - зйомка власних рекламних роликів для вирощеної продукції;
  - благодійні ярмарки з використанням вирощеної продукції.

Корисні ресурси для планування уроків та позакласних активностей

- 1 Навчальні програми, рекомендовані Міністерством освіти і науки для позашкільних закладів (можуть бути взяті за основу для гуртка чи факультативу у школі):
  - [Юні овочівники](#);
  - [Юні садівники](#);
  - [Відповідальне споживання](#).
- 2 Матеріали для учнів різного віку про здорове і збалансоване харчування від платформи [Знаймо](#).
- 3 Конспекти уроків для школярів різного віку (англійською): [KIDSGARDENING LESSON PLANS](#).
- 4 Посібник із практичними уроками з садівництва (англійською): Clean Slow Food USA's [SCHOOL GARDEN CURRICULUM](#).
- 5 Практичні інструкції з виготовлення елементів саду: [DIY рішення для міського садівництва](#).
- 6 Збірник занять з саденотерапії (терапії садівництвом): [СИЛА САДУ](#) від ГО PLATO (доступ до файлу за благодійний внесок на потреби ЗСУ).

Сади
перемоги
Городні війська України

In partnership with
Canada

alineia

Успіхів та натхнення на шляху
до шкільного саду!

Хочемо радіти вашим результатам та
надихати вашими історіями інших, тож
обов'язково діліться процесом та
результатами у соцмережах із хештегом
#шкільніСадиПеремоги

#шкільнісадиперемоги #шкільнісадиперемоги #шкільнісадиперемоги #шкільнісадиперемоги #шкільнісадиперемоги

Додаток 1

Опитувальник для аналізу території

Аналіз території для шкільного саду

Опишіть ділянку чи простір, де плануєте влаштувати шкільний город/сад/клас просто неба

Як ця територія використовується зараз?

Вкажіть орієнтовну відстань від входів/виходів до школи

Оцініть зручність доступу до ділянки

Оцініть освітленість/затіненість території

Яка відстань до джерела води? Можливість влаштування поливу?

Як би ви оцінили придатність ґрунту на ділянці для висадки?

(якщо планується висадка у відкритий ґрунт) Чи ґрунт добре дренований, чи він твердий і ущільнений? Чи є ознаки доброго дренажу або це район з поганим дренажем (наприклад, стояча вода)?

Що ще на Вашу думку, потрібно буде врахувати при підготовці/плануванні ділянки?

Можливо, додаткові функції чи об'єкти, які потрібно передбачити?

Чи потрібно вжити заходів для захисту ділянки (наприклад, огорожі)?

Етап 1.

Створіть базову схему території (на листі-міліметровці або на роздрукованому шаблоні).

Заміряйте та відобразіть у масштабі головні габарити ділянки, входи і напрямки руху людей.

Позначте:

існуючі зелені насадження

сторони світу

найбільш освітлені території

затінені місця (деревами чи сусідніми будівлями)

напрямок ухилу землі, нерівності поверхні

переважаючий напрям вітру

інші об'єкти на території (конструкції, огорожі, інженерні споруди)

Етап 2.

На базовій схемі ділянки виділіть ключові зони саду та основні доріжки, що їх сполучатимуть (наприклад, вхідна, зона грядок/ саду/ теплиці, зона відпочинку, інвентарна, технічна).

На цьому етапі спробуйте створити кілька варіантів та проаналізувати, який з них найкраще відповідає особливостям ділянки та буде зручним у користуванні.

Етап 3.

Далі деталізуйте визначені зони та розмістіть на схемі окремі об'єкти у масштабі (високі грядки, звичайні грядки, компостер, фруктові дерева, кущі, місця для сидіння, тощо).

Використайте новий лист для схеми, або ж кальку поверх схеми із етапу 2.

